

פרשת יתרו "מי הוא יהודי"

דבר ה' בהקדמה לקבלת התורה

א.

אליו, הקב"ה מדבר אליו בזה. וסיפר על הרה"ק רבי משה לייב מססוב שפ"א ביקש ממנו בעל עגלה שירים לו חפץ שנפל לו, וכאשר ענה שאינו יכול אמר לו הגוי, יכול אתה אלא שאינך רוצה. ושמע בזה דבר ה' המדבר אליו שאתה יכול אלא שאינך רוצה. וכן סיפר מהבעש"ט הק' זי"ע שפ"א ראה חילול שבת, ואמר שכל מה שאדם רואה או שומע יש לזה שייכות אליו, ופשפש ומצא ששמע פעם ביזוי תלמיד חכם ולא מיחה, והיות שת"ח הוא בבחי' שבת, הראו לו חילול שבת. כל מה שיהודי עובר בימי חייו, כל מה שהוא רואה ושומע, הכל הוא קול ה' המדבר אליו. וזה שנאמר בדבר ה' קודם

קבלת התורה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי, שזה מהתגאים הראשונים של יהודי למען יהיה יהודי גם בפנימיותו, שתמיד ישמע את קול ה' הדובר אליו.

ושמרתם את בריתי, מהותו של יהודי היא ג' בריתות הללו, שבת מילה וע"ז. וכאמר שלא אידי בנוגע למצות שבת ומילה ואיסור ע"ז שזה שייך לתרי"ג מצוות, אלא כאן נאמר להם מהו יהודי, מה הם הדברים שעושים אותו ליהודי במהותו. והם ברית השבת שענינה אהבה, כמש"ג ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, שמלבד כל המצוות שנאמרו בשבת עצם השבת היא אהבה, שעבודת ה' בש"ק היא באהבת ה' שהיא התכלית של יהודי. ויהודי הוא מי שיש בו אהבת ה'. ברית מילה היא הברית של יהודי עם הקב"ה שמוסר לו ית' את כל תשוקותיו. וברית ע"ז היינו הברית שכרת הקב"ה עם ישראל על האמונה, שתהיה להם בהירות האמונה שהבורא ית"ש הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים. ולכן הוזכרו כאן דוקא ג' בריתות אלו בהקדמה לקבלת התורה, מפני שדברים אלו הם אשר מהוים את מהותו של יהודי שאליו ניתנה התורה.

והייתם לי סגולה מכל העמים, איתא בבעל הטורים שהס"ת הם מיל"ה. והיינו שיהודי ימסור כל תשוקותיו להשי"ת ויקריב את הדבר החביב לו ביותר, ועי"כ והייתם לי סגולה מכל העמים. וכמאמר צדיקים, לא-ל ברוך נעימות יתנו, שיתנו להשי"ת את כל התענוגים הנדמים כערבים ומהוקים. כי לי כל הארץ, הפי' כמאמר הרה"ק המגיד הגדול זי"ע, מלאה הארץ קניניך, העולם מלא בדברים שאפשר לקנות בהם את השי"ת. כל הבריאה וכל היצורים הרעים ותאות עוה"ז וכל הארציות נועדו שיהודי יקנה על ידם את ה', וזהו כי לי כל הארץ. ומה

ומשה עלה אל האלקים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר, כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל. ואחז"ל אלה הדברים לא פחות ולא יותר. הנה פסוקים אלו הם דבר ה' לישראל קודם מתן תורה, ויש לבאר מה הכוונה העליונה כפיכול של השי"ת בהודיעו להם דברים אלו לפני עשרת הדברות, ומה באים הם ללמדנו. ובמכילתא איתא על הפסוק ושמרתם את בריתי, רבי אליעזר אומר זה ברית שבת, ר' עקיבא אומר זה ברית מילה וברית ע"ז. ובודאי אלו ואלו דברי אלקים חיים, שנאמרו כאן ג' בריתות, ברית שבת ברית מילה וברית ע"ז, וצ"ב למה הודיעם הקב"ה דוקא ג' בריתות אלו, ומה ענינם בהקדמה לקבלת התורה.

והענין. דהנה התורה ועשרת הדברות ניתנו לישראל עם הנבחר, כמד"כ ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, היינו שבהרתי אתכם לעם סגולתי, וכתרגומו, וקריבית יתכון לפולחני, שבהר בהם לעבודתו. ובפסוקים אלו בא הקב"ה להודיעם מהו יהודי, מהי המהות של יהודי שאליו ניתנה תורה, שלא נאמרו כאן מצוות מעשיות מתרי"ג מצוות, רק מה הוא היהודי לו ניתנו התורה והמצוות.

וזה אומר ועתה אם שמוע תשמעו בקולי, לא כתיב תשמעו אל מצוותי ככתוב במקומות אחרים אלא בקולי, היינו שתטו לבכם לשמוע מה הקב"ה רוצה ממכם, לשמוע בכל דבר את הכוונה הפנימית השמונה בקול ה', מה רצונו ית'. וזה הדבר הראשון במהותו של יהודי, שיאזין לקול ה' ובכל דבר שבא לידי יתבונן מה רוצה ממני השי"ת, ומה ה"א דורש מעמך.

עוד יש לפרש ועתה אם שמוע תשמעו בקולי, בקולי דייקא, והיינו שיהודי ישמע תמיד את קול ה' המדבר אליו. וכדאיתא בבית אברהם (פר' ויקרא) עה"פ ויקרא אל משה וידבר ה' אליו, דכתיב ויקרא לשון נסתר ולא נתפרש מי הקורא, ופירש, ויקרא אל משה, כל קריאה ששמע משה, ידע שידבר ה'

שנאמר הלשון לי, הוא כדאיתא במכילתא עה"פ ואנשי קודש תהיון לי, כשאתם קדושים אתם שלי, שאם תהיו אנשי קודש או תהיו שלי, תהיו דבוקים בהשי"ת.

זהו ענין פסוקים אלו שנאמרו קודם קבלת התורה, שבהם נאמרו כל הדברים העושים אדם מישראל ליהודי אשר לו ניתנו עשרת הדברות, שיהודי הוא מי שמקיים אם שמוע תשמעו בקולי ושמדתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים, שמוסר כל עניניו להשי"ת, וכלשון הפסוק (ישעיה מט) ישראל אשר בך אתפאר, שהתורה ניתנה לישראל כזה אשר בך אתפאר.

ועד"ז י"ל אומרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, שלכאור' כלום יש ציווי להיות ממלכת כהנים, ואם כן איך מקיימים מצוה זו ומה נחשב לביטול המצוה. אלא כאמור אין מדובר כאן בנוגע למצוות, אלא כאן נאמרו התנאים לעצם היהדות, שבשביל להיות ראויים לקבלת התורה צריך להיות יהודי. וזהו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, שתהיה בכם עדינות של אצילים, שיהודי יהיה בבחי' ישראל אשר בך אתפאר. וגוי קדוש, היינו גוי שמהותו קדושה, שיהודי בשרשו אוהב קדושה ונמשך לקדושה. וכמו שמצינו בתורה בעשר פעמים שהזהירה על הקדושה וכמעט שאין עוד דבר שהתורה מזהירה עליו כ"כ כמו הקדושה, והכל מפני שהמהות של יהודי היא קדושה ובה תלויה יהדותו. ההיפך מגוי שמהותו טומאה ונמשך לטומאה, ויהודי מהותו קדושה, שנמשך לקדושה ומבקש קדושה, וזהו גוי קדוש.

ומיושב ע"פ הדברים מה שהקשו למה אין מצות קדושים תהיו נמנית. במנין תרי"ג מצוות. כי אין זו מצוה פרטית מכלל המצוות, אלא זה עצמו של יהודי, גוי קדוש, ואליו ניתנה התורה. וכענין זה יש מקשים למה לא צותה תורה על עניני מדות, שחז"ל הפליגו כ"כ בתומר מדות רעות, כמו שאמרו כל הכועס כאילו עובד ע"ז וכל המתגאה כאילו עובד ע"ז, ולמה אין התורה מזהירה על כך. אלא כי גם זה בכלל התנאים של יהודי האמורים בדבר ה' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, שיהודי יכשיר את עצמו לקבלת התורה, ושהרת המדות בכלל זה. והן הן דברי הגה"ק ר' חיים ויטאל בטעם שלא צותה תורה על עניני מדות, כי התורה ניתנה רק למי שזיכך ותיקן את מדותיו. והיינו שהתורה ניתנה למי שהוא יהודי, ויהודי הוא מי שמוכך ומטהר מדותיו.

פסוקים אלו יש בהם לימוד והידוש גדול, בהם נאמר מהו יהודי ומה רוצה ממנו הקב"ה. ועל משקל הדברים שאמר הרה"ק ר' ברוך זי"ע שא"א לבטא ולהסביר ליהודי מהו יהודי, י"ל שבג' פסוקים אלו גילה הקב"ה והודיע לנו מהו יהודי. ועל זה נאמר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, לא פחות ולא יותר, לא מצינו בעוד מקום שהוצרך לצינוי על כך, אלא שזה קשור לתוכן הדברים שנאמרו להם כאן מהו יהודי, שאלה הדברים הם לא פחות ולא יותר, הם הינם מהותו של יהודי, וזו חיותה ההקדמה לקבלת התורה, שבפסוקים אלו אמר להם הקב"ה את התנאים להיות יהודי ולהיות מוכשר לקבלת התורה.

ה' שקאי על עניני מדות טובות שלא נכללו בתרי"ג מצוות. ולכך נאמר זאת בראשית התורה עוד קודם למתן תורה ולכל עניני המצוות המתחילים בהתדוש הזה לכם, כי כאמור המדות הם ההקדמה לתורה.

ובתחילה, קודם עולם התיקון, מלמדת לנו התורה עד היכן מגיע פגם המדות הרעות, ע"פ המבואר בחז"ל (אבות ד) כי ג' אבות הטומאה של המדות הרעות הם הקנאה התאוה והכבוד, שמהם מסתעפים כל המדות הרעות המוציאים את האדם מן העולם. וזהו שנוכח תחילה פרשת קין, שחטאו היה שנפל בקנאה, כמ"ד וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו, וע"י הקנאה נפל כ"כ עד שתגיע למדרגה התחתונה ביותר, ועשה מעשה איום כזה של רציחת אחיו. והתורה מלמדת לנו בזה לאיזו דרגת שפלות ניתן להתדרדר מתוך קנאה. ואח"כ כתיב ענין דור המבול, שפגם דור המבול היה בתאוות, וכמו שאחז"ל (תגיגה יא): שגול ועריות הם דברים שנפשו של אדם מחמדתם, ובאלו הענינים היה הפגם של דור המבול, כמ"ד ותמלא הארץ חמס וכי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. והתורה מלמדת בזה גודל פגם התאוה, ועד היכן מגעת הנפילה כתוצאה מתאוות. ואח"כ כתיב פרשת דור הפלגה שהיה ענין כבוד, כמ"ד הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם, שהפגם שלהם היה זה שרצו לעשות לעצמם שם וכבוד. והיינו שהתורה"ק מלמדת בפרשיות אלו את ענין ג' מדות אלו שהם שורש כל המדות הרעות, עד היכן מגעת הנפילה על ידיהם, ומה היה בסופם של דורות אלו שנפלו במדות רעות, שנאבדו ונברתו מן העולם.

ואח"כ התחיל עולם התיקון כאשר האיר אורו של אברהם אבינו ע"ה, כי רק לאחר שנסתלקה החשכות היה אפשר שיתחיל להאיר. ועולם התיקון הוא ע"י שבעת הרועים שהמשיכו בעולם את תיקון המדות כ"א במדתו, ותחלת התיקון היתה ממדתו של א"א, מדת החסד, כמ"ד כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פט), ואח"כ תקן יצחק אבינו את מדת הגבורה, ויעקב תקן מדת תפארת וכו', ומכל הפרשיות הכתובים בהם למדים אנו את עניני תיקון המדות. מפרשתו של אברהם אבינו לומדים את מדת החסד שכולל מדת אהבה, שכל פסוק שבה מורה דרכים ונתיבות במדת החסד, ואיך שקיים אברהם אבינו הכנסת אורחים במסירות גוף ומסירות נפש.

בראשית ברא א' את השמים ואת הארץ. ברש"י מביא, אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל זה התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה יאשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, ושם (תהלים קיא) כח מעשיו הגיד לעמו לחת להם חלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם. לישראל יסטים אתם שכבשתם ארצות שכעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה נתנה לאשר ישר כענינו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו. וצ"ב שהרי לא נתיישב בזה אלא ענין הפרשה הראשונה, בה נאמר סדר הבריאה ושכל הארץ של הקב"ה היא, אבל עדיין לא מבואר ענין כל שאר הפרשיות עד החדש הזה לכם, מדוע נכתבו בתורה.

ויל"ב הענין ע"פ מד"א מהגה"ק ר"ח ויטאל ז"ל בספרו שערי קדושה (ח"א ש"ב): "שאינ המדות מכלל תרי"ג המצוות, כי הן הכנות עיקריות אל תרי"ג המצוות בקיומם או בביטולם, ולפיכך ענין המדות הרעות קשים מן העבירות עצמם מאד מאד, ולהיותם עיקרים ויסודות לא נמנו בכלל תרי"ג המצוות, ונמצא כי יותר צריך להזהר ממדות הרעות יותר מן קיום המצוות וכו'. בדבריו הק' מתיישבת התמיהה, מדוע עניני מדות, שמצינו לחז"ל שהחמירו בהם ביותר, לא נתפרשו בתורה. דמאחר שענין טהרת המדות הוא ההכנה והמרכבה לתורה, ואין התורה יכולה לחול על האדם רק לאחר שכבר טהר מדותיו, לפיכך לא נזכרו ענין המדות בתורה, כי התורה ניתנה ליהודי רק אחר שמטהר מדותיו. אמנם עדיין יש להבין שהרי התורה היא מקור ההוראה ותורת חיים ליהודי לכל ידיעותיו, דליכא מידי דלא דמיזא באורייתא, ושום מקורות אחרים אין ליהודי מהיכן ללמוד, וא"כ גם בענין מדות התורה היא שצריכה לקבוע את ההגדרה אלו מדות הן מדות טובות ואלו הן מדות רעות, ואם לא יתפרשו עניני מדות בתורה מהיכן ילמד איש יהודי לדעת את תורת המדות והדרך אשר ילכו בה.

וי"ל שזה אכן ענינים של פרשיות התורה מבראשית עד החדש הזה לכם, שהם תורה שלמה בענין טהרת המדות, ומורים לנו יסודות עבודה ה'. כי בתורה אין ספורי דברים בעלמא, אלא תורה היא כמשמעותה מלשון הוראה, שכל התורה על כל מלה ואות שבה מורים לנו תורת חיים, ועד"ז כל ספר בראשית מלמד אותנו תורת חיים בענין טהרת המדות, שזהו ענין כל פרשיות אלו שכולם מדברים בעניני מדות. וכדאי' בחז"ל (ע"ז כה.) שספר בראשית נקרא ספר הישר, שהוא ספרן של האבות הק' שנקראו ישרים. שתואר ישרים מרומז על ענין טהרת המדות, כמד"כ ועשית הישר והטוב בעיני

ואח"כ פרשיותיו של יצחק שהיה מדת הגבורה שכולל מדת היראה ופחד יצחק, והגלמד מענין העקדה. ופרשת יעקב, איך הגביה את כל עניני הגשמיים למדרגה גבוהה ביותר, וכמזומו בפרשת היותו בבית לבן, שנעשה מכ"ז ענין תורה ועבודת ה'. ופרשתו של יוסף ציט"ע, תיקון מדת יסוד. כל פרשה היא כעין מסכתא בעניני מדות, שהתורה מלמדת בזה ליהודי דרכי טהרת המדות, ולאילו מדרגות עילאיות ביכולתו להגיע בטהרת מדותיו.